

6.

Mediální odsouzení a presumpce nevinny

6.1. Presumpce nevinny – obecná východiska

Presumpce nevinny (*etsi enim quilibet preasumatur innocens*) jako důsledek romanistické *preasumptio boni viri* je zpravidla spojována s nástupem buržoazních revolucí koncem 18. století.¹⁹⁴ Termín presumpce nevinny je historicky vzniklý název, který byl postaven do protikladu k presumpci viny v inkvizičním procesu.

Inkviziční proces stál a padal s povinností podezřelého vypovídat (pravdivě). Vycházelo se ze zásady, že i když má být každý považován za nevinného, z potřeby zjistit pravdu je nutné využívat mučidel.¹⁹⁵ Veškerá tíha dokazování v inkvizičním procesu byla přenesena na obviněného, neboť se vycházelo z presumpce viny.

Společenské změny spolu s myšlenkami osvícenství a liberalismu přinášejí důraz na lidská práva a svobody. Tak již Beccaria požadoval, aby nikdo nebyl považován za vinného před rozhodnutím soudu.¹⁹⁶ S odůvodněním, že vyšetřovací vazba nemá být trestem, byla presumpce nevinny uvedena v Deklaraci práv člověka a občana (1789), jako požadavek na zmírnění režimu vazby.¹⁹⁷ Tato zásada byla považována za garanci svobody osobnosti. Nešlo tudíž vlastně o presumpci nevinny v pravém slova smyslu, ale o politickou deklaraci, při níž byla stará římská občanskoprávní presumpce řádného občana využita proti krutostem absolutistického inkvizičního soudnictví.¹⁹⁸

¹⁹⁴ „Good man everywhere praise the presumption of innocence.“ Stuckenberg, C., F. Untersuchungen zur Unschuldsvermutung. Berlin. New York: Walter de Gruyter: 1998, s. 147.

¹⁹⁵ Carpzov, B. *Practica nova imperialis Saxonica rerum criminalium*, Wittenberg 1638. Citováno dle Neubacher, F. *Kriminologische Grundlagen einer internationalen Strafgerichtsbarkeit*. Tübingen: Mohr Siebeck Verlag, 2005, s. 270.

¹⁹⁶ Beccaria, C. *O zločinech a trestech*. Praha: J. Otto, 1893, s. 26.

¹⁹⁷ Čl. 9 Deklarace práv člověka a občana: „*Jelikož se každý považuje za nevinného, dokud nebyl uznán vinným, má být veškerá přísnost, je-li rozhodnuto jej uvěznití, která by nebyla nutná k ochraně před jeho osobou, přísně potlačena zákonem.*“

¹⁹⁸ Ve francouzské ústavě z roku 1795 již domněnka nevinny uvedena nebyla. Rovněž v kontinentální nauce trestního práva 19. a první poloviny 20. století se termín presumpce nevinny prakticky nevyskytuje. Tzv. reformovaný (smíšený proces), který nahradil klasický

Tento prvotní význam se však postupně měnil na procesněprávní zásadu mající jiný smysl: *ten, proti komu se řízení vede, se považuje za nevinného, dokud není pravomocným odsuzujícím rozsudkem stanoven opak.*¹⁹⁹ V tomto smyslu je zásada presumpce nevinny zakotvena v řadě mezinárodních dokumentů – Všeobecná deklarace lidských práv (1948), Úmluva o lidských právech a základních svobodách (1950) a Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (1966) a je i součástí českého právního řádu.²⁰⁰

Presumpce nevinny je v našem právním řádu vymezena pozitivně i negativně. Pozitivní vymezení obsahuje čl. 40 odst. 2 Listiny (*Každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, je považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu nebyla jeho vina vyslovena*). Negativní vymezení je pak v § 2 odst. 2 tr. řádu: *„Dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen.“* Ustanovení § 2 odst. 2 tr. řádu neodpovídá pozitivní afirmaci presumpce nevinny v Listině, ale obsahuje *zákaz presumpce viny.*²⁰¹

Z formulace presumpce nevinny v § 2 odst. 2 tr. řádu vyplývá, že jde o právní zásadu (*základní zásadu trestního řízení*), která vyjadřuje *vyvratitelnou právní domněnku nevinny* osoby, proti které se řízení vede. Pravomocný odsuzující rozsudek předpoklad nevinny *vyvrací*, jiné meritorní rozhodnutí (rozsudek zprošťující nebo usnesení o zastavení trestního stíhání) presumpci nevinny *potvrzuje*. Jde tedy o určitou *procesní zásadu*, která zaručuje objektivní postoj k tomu, proti komu se řízení vede.²⁰²

inkviziční proces, se reminiscencí na presumpci viny dlouho nemohl zbavit. Velké dodnes platné trestní řády – rakouský (1873), německý (1877) tuto zásadu výslovně neuvádějí.

¹⁹⁹ V systému *common law* se od počátku 19. století uplatňovaly některé aspekty domněnky nevinny. Institut presumpce nevinny byl poprvé formulován takto: *„Skutečnost, že nevína má být předpokládána, dokud není prokázán opak, lze nazvat právní domněnkou založenou na obecných principech spravedlnosti“* [Phillips. J. Systém důkazního práva (1814)]. Zásadě *in dubio pro reo* zde odpovídá zásada zjištění viny s vyloučením vši rozumné pochybnosti (*„beyond a reasonable doubt“*).

²⁰⁰ Čl. 11 odst. 1 Všeobecné deklarace lidských práv: *„Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má právo být považován za nevinného, pokud není prokázána jeho vina ve veřejném řízení, v němž mu byly zajištěny veškeré možnosti obhajoby“*. Čl. 2 Úmluvy a čl. 14 odst. 2 Paktu mají stejné znění: *„Každý, kdo je obviněn z trestného činu, se považuje za nevinného, dokud jeho vina nebyla prokázána zákonným způsobem.“*

²⁰¹ Např. Repík to považuje za slabší garanci než presumpci nevinny. Repík, B. Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo, 1. vydání, Orac, Praha 2002, s. 175.

²⁰² Císařová, D. Princip presumpce nevinny. Stát a právo 1964, č. 10. s. 131.

Základem presumpce nevinny je předpoklad, že v přípravném řízení nemůže být ve všech případech dostatečně zjištěna vina obviněného; ta může být přesvědčivě zjištěna až v hlavním líčení na základě provedených důkazů při dodržení zásad bezprostřednosti a ústnosti. A jedině pravomocný odsuzující rozsudek soudu dává státu právo použít proti pachateli trestní sankce.

Presumpci nevinny je proto nutno chápat tak, že až do pravomocného odsuzujícího rozsudku je nutno hledět na toho, proti komu je vedeno trestní řízení, jako na nevinného.²⁰³ Presumpce nevinny platí pro všechny orgány činné v trestním řízení a po celou dobu trestního řízení.²⁰⁴ *Objektivní povaha* presumpce nevinny nevyklučuje *subjektivní přesvědčení* orgánů činných v trestním řízení o vině obviněného. Presumpce nevinny tak vytváří procesní prostor, v jehož rámci musí tyto orgány své subjektivní přesvědčení zákonnými prostředky dokázat.

Tím je zásada presumpce nevinny spjata se *zásadou zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností* (§ 2 odst. 5, 6 tr. řádu). Nejen tato zásada, nýbrž i další zákonné procesní zásady, kterými jsou např. zákaz deformace provedeného důkazu, otázka důkazů neprávem opomenutých, či důraz na soulad skutkových zjištění s právními závěry z nich vyvozenými, pak konkretizují principy spravedlivého procesu, které musí být soudy při výkonu moci soudní dodržovány.²⁰⁵ Ze zásady presumpce nevinny vyplývají důležitá pravidla:

A. Pravidlo *in dubio pro reo* znamená, že zůstanou-li po provedení a zhodnocení všech reálně dostupných důkazů v jakémkoli směru důvodné pochybnosti o vině obviněného nebo o jakékoli jiné skutkové otázce významné pro rozhodnutí, které nelze odstranit provedením dalších důkazů, musí rozhodnutí vyznít ve prospěch obviněného.²⁰⁶

V trestním řízení musí být na základě důkazů předložených v hlavním líčení státním zástupcem a případně doplněných soudem, a to i k návrhům ostatních stran, zjištěno a) *zda se stal skutek, pro nějž je obžalovaný stíhán,*

²⁰³ K presumpci nevinny srov. např. III. ÚS 471/99 [Sb. n. u. US Svazek č. 17 Nález č. 36 str. 251], II. ÚS 441/99 [Sb. n. u. US Svazek č. 17 Nález č. 48 str. 337].

²⁰⁴ Přitom již sám trestní řád obsahuje možnost vzniku rozdílu mezi *faktickou vinou* a *právní nevinou*. Např. s ohledem na § 2 odst. 2 TŘ nelze hledět jako na viníka na toho, jehož trestní stíhání bylo zastaveno z důvodu neúčelnosti dle § 172 odst. 2 TŘ. Lachout, V. K pojetí presumpce nevinny. Právník 1967, č. 6, s. 945.

²⁰⁵ Srov. náleží sp. zn. II. ÚS 215/99 [Sb. n. u., sv. č. 18, rok 2000, 2. díl, str. 115].

²⁰⁶ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 17. 4. 2008, sp. zn. II. ÚS 2046/07, náleží Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 438/2000 ze dne 27. 6. 2000.

b) *zda v žalobním návrhu označený skutek je trestným činem, a c) zda tento skutek spáchal obžalovaný.*

Principy vztahující se k otázkám důkazních prostředků a důkazů (zejména zákaz deformace důkazu, opomenutého důkazu, kontradiktornosti řízení a rovnosti stran) mají za cíl zajistit, aby byl důkaz odrazem skutečných událostí a situací, tedy v podstatě garantují, aby byl jednotlivec uznán vinným na podkladě objektivních a skutečnosti odpovídajících zjištění. Pouze ta jsou totiž způsobila ospravedlnit krajní opatření spočívající ve zbavení jednotlivce jeho osobní svobody.

Trestní řízení vyžaduje v tomto ohledu ten nejvyšší možný stupeň jistoty, který je možno od lidského poznání požadovat, alespoň tedy na úrovni obecného pravidla prokázání bez důvodných pochybností („*mimo jakoukoli rozumnou pochybnost*“).²⁰⁷

Nedokázaná vina má stejný význam jako dokázaná nevinna. Jakkoli vysoký stupeň podezření sám o sobě není s to vytvořit zákonný podklad pro odsuzující výrok. K tomu, aby bylo možno rozhodnout o vině a trestu, je třeba, aby řetězec důkazů nevyvolával důvodné pochybnosti.²⁰⁸ Odsuzující rozsudek může být vynesena až po odstranění všech pochybností o vině obžalovaného. V případě, že existují alternativy skutkového děje, musí se soud přiklonit k variantě pro obviněného příznivější.²⁰⁹ Přitom musí jít o pochybnosti o otázkách skutkových, nikoli o otázkách právních, zde se uplatní zásada *iura novit curia*.

B. S pravidlem, že ve skutkově sporných případech je nutno rozhodnout ve prospěch obviněného souvisí pravidlo, že obviněný není povinen dokazovat svou vinu. Presumpce nevinny vyžaduje, aby to byl stát, kdo nese konkrétní důkazní břemeno; tam, kde existují jakékoli pochybnosti, musejí být vyloženy ve prospěch obviněného. Vina musí být prokázána ze strany obžaloby a je nepřipustné, aby byl obžalovaný nucen prokazovat svoji nevinu.²¹⁰

Obviněný má právo (nikoli povinnost) vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu, a k důkazům o nich, není však povinen vypovídat. Může uvádět okolnosti a důkazy sloužící k jeho obhajobě, činit návrhy a podávat žádosti a opravné prostředky (§ 33 odst. 1 tr. řádu). Z procesní pasivity obviněného však nelze vyvozovat pro něho nepříznivé závěry (zejména *nelze*

²⁰⁷ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 6. 6. 2006, sp. zn. IV. ÚS 335/05.

²⁰⁸ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 17. 4. 2008, sp. zn. II. ÚS 2046/07.

²⁰⁹ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 16. 7. 2002, sp. zn. I. ÚS 459/2000.

²¹⁰ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 6. 6. 2006, sp. zn. IV. ÚS 335/05.

považovat mlčení obviněného za konkludentní přiznání viny). Naopak doznání obviněného nezavazuje orgány činné v trestním řízení povinnosti přezkoumat všechny podstatné okolnosti případu (§ 2 odst. 5 tr. řádu).

C. Presumpce nevinoty zahrnuje právo nebýt donucován k sebeobvinění, které sestává z práva mlčet a zákazu nucení k předložení usvědčujících důkazů.²¹¹ Jsou to orgány činné v trestním řízení, které musí prokazovat vinu obviněného. *A contrario* pak z této povinnosti orgánů činných v trestním řízení vyplývá neexistence povinnosti samotného obviněného se usvědčovat jakýmkoliv způsobem, nejen vlastní výpovědí. Doznání obviněného je v této souvislosti výlučným jeho právem.²¹²

Nebýt donucován k sebeobvinění, tedy k předložení důkazu proti sobě, je jednou ze základních právních zásad. V právní nauce je toto pravidlo vyjádřeno latinskou formulí „*nemo tenetur se ipsum accusare*“ – „nikdo není povinen sám sebe obviňovat“. Jde o ústavně zaručené právo, které vyplývá z čl. 37 odst. 1, čl. 40 odst. 2, 3 a 4 Listiny.²¹³

Podle čl. 37 odst. 1 Listiny může každý odepřít výpověď, jestliže by jí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké. Právo odepřít výpověď, pokud by vypovídající vystavil sebe nebo osobu blízkou nebezpečí trestního postihu (ať již soudního nebo správního), tj. právo neudávat sám sebe nebo osobu blízkou, je významným znakem právního státu. Toto konstatoval i Ústavní soud, který uvedl, že právo svědka na odepření výpovědi pro nebezpečí trestního stíhání jeho nebo osob blízkých je důsledkem ústavní ochrany proti sebeobviňování, která má hluboký historický základ, a jíž je přirozené v právním státě dát přednost před účelem toho kterého řízení, a to i tehdy, jestliže by v tom kterém případě mohla vést k důkazní nouzi. Jde o zcela subjektivní ústavně zaručené právo svědka, který v uvažovaných případech, po

²¹¹ K zákazu sebeobviňování srov. judikaturu Evropského soudu pro lidská práva: Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 17. 12. 1996 ve věci Saunders proti Spojenému království, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25. 2. 1993 ve věci Funke proti Francii, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 26. 1. 1996 ve věci Murray proti Spojenému království, rozsudek rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 21. 2. 1984 ve věci Öztürk v. Německo, rozsudek velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ze dne 29. 6. 2007 ve věci O'Halloran a Francis proti Spojenému království.

²¹² Nález Ústavního soudu ČR ze dne 20. 2. 2001, sp. zn. Pl. ÚS 29/2000, vyhlášen pod č. 236/2001 Sb.

²¹³ K tomu např. Musil, J. Princip *nemo tenetur*. In Fenyk, J. (ed.) Pocta Dagmar Císařové k 75. narozeninám. 1. vydání. Praha: Lexis Nexis 2007, s. 76.

poučení poskytnutém mu orgánem veřejné moci, sám váží a rozhoduje, zda svého práva odepřít výpověď využije či nikoli, a to téměř výlučně podle okolností (důvodů), jak sám je cítí a vnímá; v tomto smyslu nemůže a nesmí být potenciálně ohrožený svědek ve svém rozhodování omezován či dokonce ke složení svědecké výpovědi nucen.²¹⁴

Speciálním ustanovením v tomto kontextu je čl. 40 odst. 4 Listiny, jenž přiznává právo odepřít výpověď obviněnému, přičemž tohoto práva nesmí být žádným způsobem zbaven. Speciálním proto, že se týká obviněného, ne kohokoliv, a zároveň obviněného, který dle trestního řádu povinnost vypovídat nemá (§ 33 odst. 1 tr. řádu), to na rozdíl např. od svědků, jichž se především čl. 37 odst. 1 Listiny dotýká.

Článek 40 odst. 4 Listiny stanoví, že obviněný má právo odepřít výpověď; tohoto práva nesmí být žádným způsobem zbaven. Zákaz nucení k sebeobviňování lze dovodit i ze zásady presumpce nevinny dle článku 40 odst. 2 Listiny a povinnost vyšetřujících orgánů jej respektovat je i součástí práva na spravedlivý proces dle článku 36 odst. 1 Listiny. Ze zásady presumpce nevinny plyne zásada *in dubio pro reo*, zakládající přinejmenším povinnost orgánů činných v trestním řízení dokazovat vinu obviněného, má-li dojít k odsouzení. A contrario pak z této povinnosti vyplývá neexistence povinnosti samotného obviněného se usvědčovat jakýmkoliv způsobem, nejen vlastní výpovědí. Logickým důsledkem bude zákaz jakéhokoliv donucování občana k sebeobviňování. Pomocí stejného logického argumentu je možné dovodit neexistenci povinnosti k sebeobviňování z čl. 40 odst. 3 Listiny, kde se mimo jiné hovoří o právu osobní obhajoby. Doznání obviněného je v této souvislosti výlučným jeho právem.²¹⁵

Obviněný nesmí být donucován nejen k výpovědi, ale ani k jinému aktivnímu jednání, jímž by přispíval k obstarání důkazů proti sobě. Přitom není žádného zásadního rozdílu mezi právem osoby obviněné odmítnout výpověď a mezi právem osoby nestíhané nebyť nucena k vydání důkazů, které mohou její trestní stíhání přivodit.²¹⁶ Lze tedy rezumovat, že *nikdo* není povinen přispět aktivním způsobem, přímo či nepřímo, k vlastnímu odsouzení.²¹⁷

²¹⁴ Rozhodnutí Ústavního soudu III. ÚS 149/97 [Sb. n. u. US Svazek č. 9 Nález č. 150, s. 319].

²¹⁵ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 20. 2. 2001, sp. zn. Pl. ÚS 29/2000, vyhlášen pod č. 236/2001 Sb.

²¹⁶ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 23. 6. 2005, sp. zn. II. ÚS 255/05.

²¹⁷ Rezoluce XV. Mezinárodního kongresu trestního práva, Revue international de droit pénal No. 1-2/1995, s. 37.

Donucení je podle této interpretace vyloučeno nejen tehdy, je-li od obviněného požadována výpověď, ale též jiná součinnost nebo aktivní jednání, sloužící k jeho usvědčení, jako je např. napsání rukopisného textu (zkoušky písma) k písmoznalecké identifikaci, chůze a jiné motorické zkoušky sledující koordinaci pohybů při tzv. ambulantním vyšetření příznaků opilosti, plnění úkolů souvisejících s vyšetřovacím pokusem (srov. § 104c odst. 4 tr. řádu). K provedení těchto úkonů může být obviněný vyzván (eventuálně též předvolán či předveden), nesmí k nim však být donucován, a to ani bezprostředním fyzickým donucením, ani uložením pořádkové pokuty.²¹⁸ Sporné může být, zda je obviněný povinen strpět rekognici. Ústavní soud k tomu uvedl, že poznávaná osoba (včetně obviněného) je tedy dle Ústavního soudu povinna strpět provedení rekognice a může být přípustnými prostředky (předvedením, uložením pořádkové pokuty) donucována k účasti na rekognici.²¹⁹

Obviněný nesmí být donucován nejen k výpovědi, ale ani k jinému aktivnímu jednání, jímž by přispíval k obstarání důkazů proti sobě.²²⁰ Nebýt donucován k sebeobvinění, tedy k předložení důkazu proti sobě, je jednou ze základních právních zásad. V právní nauce je toto pravidlo vyjádřeno latinskou formulí „*nemo tenetur se ipsum accusare*“ – „nikdo není povinen sám sebe obviňovat“.²²¹ Jde o ústavně zaručené právo, které vyplývá z čl. 37 odst. 1, čl. 40 odst. 2, 3 a 4 Listiny.²²²

²¹⁸ Srov. § 93 odst. 3 tr. řádu in fine, podle něž je obviněný vždy povinen strpět úkony potřebné k tomu, aby se zjistila jeho totožnost.

²¹⁹ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 11. 10. 2007, sp. zn. III. ÚS 526/2006.

²²⁰ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 23. 6. 2005, sp. zn. II. ÚS 255/05.

²²¹ K tomu např. Musil, J. Princip *nemo tenetur*. In Fenyk, J. (ed.) *Pocita Dagmar Císařové k 75. narozeninám*. 1. vydání. Praha: Lexis Nexis 2007, s. 76.

²²² Není žádného zásadního rozdílu mezi právem osoby obviněné odmítnout výpověď a mezi právem osoby nestíhané nebýt nucena k vydání důkazů, které mohou její trestní stíhání přivodit. Donucení je podle této interpretace vyloučeno nejen tehdy, je-li od obviněného požadována výpověď, ale též jiná součinnost nebo aktivní jednání, sloužící k jeho usvědčení, jako je např. napsání rukopisného textu (zkoušky písma) k písmoznalecké identifikaci, chůze a jiné motorické zkoušky sledující koordinaci pohybů při tzv. ambulantním vyšetření příznaků opilosti, plnění úkolů souvisejících s vyšetřovacím pokusem (srov. § 104c odst. 4 tr. řádu). K provedení těchto úkonů může být obviněný vyzván (eventuálně též předvolán či předveden), nesmí k nim však být donucován, a to ani bezprostředním fyzickým donucením, ani uložením pořádkové pokuty. Sporné může být, zda je obviněný povinen strpět rekognici. Ústavní soud k tomu uvedl, že poznávaná osoba (včetně obviněného) je tedy dle Ústavního soudu povinna strpět provedení rekognice a může být přípustnými prostředky (předvedením, uložením pořádkové pokuty) donucována k účasti na rekognici (k tomu např. nález Ústavního soudu ze dne 11. 10. 2007, sp. zn. III. ÚS 526/2006).

Při vymezení tohoto práva je třeba rozlišovat mezi důkazními prostředky, které byly získány nátlakem a důkazními prostředky, které existují nezávisle na vůli podezřelého. Právo odepřít výpověď se v první řadě týká respektování vůle obžalovaného mlčet. Toto právo se nevztahuje na využití důkazů, které lze požadovat od obžalovaného nátlakem, které však existují nezávisle na jeho vůli (*např. zkouška krve, moči či biologického materiálu pro účely testu DNA*).²²³

D. Ze zásady presumpce nevinny vyplývá i požadavek, aby orgány činné v trestním řízení (bez ohledu na své vnitřní přesvědčení) postupovaly vůči obviněnému *nezaujatě a nestranně*.

Orgány činné v trestním řízení jsou povinny i bez návrhu objasňovat stejně pečlivě okolnosti svědčící ve prospěch i v neprospěch osoby, proti níž se řízení vede (§ 2 odst. 5 tr. řádu) a přezkoumávat pečlivě obhajobu obviněného a vypořádat se s jím navrhovanými důkazy (§ 164 odst. 3, § 125 tr. řádu). Obviněný musí být o svých právech poučen a musí mu být poskytnuta plná možnost jejich uplatnění (§ 33 odst. 5 tr. řádu).

Presumpce nevinny zavazuje orgány činné v trestním řízení zdržet se během trestního řízení všech projevů, které by mohly být vykládány jako výraz jejich přesvědčení o vině obviněného.

E. Ze zásady zdrženlivosti (*princip minimalizace zásahů do práv obviněného*) vyplývá, že při volbě prostředků a postupů nutných k dosažení účelu trestního řízení musí orgány činné v trestním řízení obviněnému ukládat jen ta omezení, která zákon v příslušném stadiu trestního řízení dovoluje a která jsou pro úspěšné provedení trestního řízení nezbytná.

F. Poskytování informací o trestním řízení, zejména o trestním řízení ve věcech mladistvých, musí respektovat presumpci nevinny (§ 8a tr. řádu, § 52–54 ZSM).

6.2. Ochrana presumpce nevinny v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva

Podle čl. 6 odst. 2 Úmluvy se každý, kdo je obviněn z trestného činu, se považuje za nevinného, dokud jeho vina nebyla prokázána zákonným způsobem. Podle Úmluvy svědčí dobrodiní presumpce nevinny každému, kdo je obviněn

²²³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 17. 12. 1996 ve věci Saunders proti Spojenému království.

z trestného činu. Podle Úmluvy presumpce nevinoty končí, je-li jeho vina prokázána zákonným způsobem. Úmluva tak odkazuje na způsob, jakým může být vina zjištěna podle vnitrostátního právního řádu. Je použita tato obecnější formulace, neboť Úmluva musí počítat i s právními řády, kde trestní řízení nekončí odsuzujícím rozsudkem, ale uznáním viny (*guilty plea*).²²⁴

Presumpce nevinoty v Listině je tak užší než v Úmluvě, neboť se vztahuje pouze na osobu, proti níž se vede trestní řízení a vina může být stanovena a presumpce nevinoty ukončena jen pravomocným odsuzujícím rozsudkem. Evropský soud pro lidská práva k obsahu presumpce nevinoty uvedl: „Článek 6 odst. 2 Úmluvy kromě jiného vyžaduje, aby soudci při výkonu svých funkcí ne vycházeli z předpojaté představy, že obviněný spáchal trestný čin, z něhož byl obviněn. Důkazní břemeno leží na obžalobě a pochybnost prospívá obviněnému. Kromě toho obžaloba musí obviněného seznámit, z čeho je obviněn, aby mu poskytla možnost připravit a přednést obhajobu, a musí také předložit dostatečné důkazy, na kterých by mohlo být založeno uznání viny. Presumpce nevinoty je porušena, jestliže před zjištěním viny zákonným způsobem rozhodnutí soudu nebo postoj soudce během řízení dávají najevo, že obviněný je vinný.“²²⁵

Presumpce nevinoty, kterou zakotvuje čl. 6 odst. 2 Úmluvy, figuruje mezi prvky spravedlivého procesu, vyžadovaného čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Soud nesmí uznat obžalovaného vinným, aniž by předtím prokázal jeho vinu. Obžalovaný smí být vzat do vyšetřovací vazby, pouze pokud k tomu existují závažné důvody. Podmínky, za kterých je vzat do vazby, musí odpovídat domněnce nevinoty. Vinu obžalovaného musí prokázat stát a jakákoli pochybnost musí být vyložena ve prospěch obžalovaného.

Presumpce nevinoty je dle Soudu porušena, pokud soudní rozhodnutí, jež se obviněného týká, reflektuje pocit, že je vinný, aniž by jeho vina byla zákonným způsobem zjištěna a zejména bez toho, aby dostal možnost řádně uplatnit své právo na obhajobu.²²⁶ Může tomu tak být i tehdy, když nejde o formální konstatování viny. Presumpce nevinoty může být porušena i odůvodněním rozhodnutí, z něhož vyplývá, že soud považuje osobu za vinnou.

²²⁴ Tak ústava Republiky Malta stanoví: „Osoba obviněná z trestného činu se považuje za nevinou, dokud její vina nebyla prokázána nebo dokud vinu neuznala.“

²²⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 6. 12. 1988 ve věci Barberà et al. v. Španělsko.

²²⁶ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25. 3. 1983 ve věci Minelli v. Švýcarsko (neproplacení odškodnění za vazbu v případě zastavení trestního stíhání pro promlčení).

Není však v rozporu s čl. 6 odst. 2 Úmluvy, jestliže odůvodnění rozhodnutí obsahuje konstatování, že podezření z trestného činu nebylo vůči obviněnému rozptýleno ani po pravomocném zastavení trestního stíhání.²²⁷ Rovněž Ústavní soud konstatoval, že také odůvodněním soudního rozhodnutí lze zasáhnout do osobnostních práv jak přímo účastníka řízení, tak eventuálně třetí osoby, stejně jako je myslitelné porušení zásady presumpce nevinny. Takováto porušení, vytýkaná ve vztahu k odůvodnění soudního rozhodnutí, je však nutno zvažovat s ohledem na funkci tohoto odůvodnění, zejména s ohledem na to, aby bylo soudu umožněno vykonávat jeho funkci, a tedy přesvědčivě, jasně a podrobně vysvětlit, jaký skutkový stav byl v daném případě shledán a jaké je jeho právní posouzení. Z tohoto důvodu lze, ve vztahu k odůvodnění soudního rozhodnutí, uvažovat o případném neoprávněném zásahu do osobnostních práv jen zcela výjimečně, což platí zejména v těch případech, kdy jde o soudní rozhodnutí adresovaná třetím osobám.²²⁸

A. Podle Úmluvy svědčí dobrodiní presumpce nevinny každému, kdo je obviněn z trestného činu. Pojem „obviněn z trestného činu“ je nutno vykládat autonomně, patří sem i obviněný z přestupku či jiného správního deliktu. Při určení, zda protiprávní akt je trestným činem, Soud nejprve hledí na jeho právní kvalifikaci z hlediska vnitrostátního práva. Za tímto účelem Soud posuzuje legislativní povahu právních textů a jejich historický kontext, povahu vnitrostátního řízení a konečně názor právní teorie. Jestliže Soud dojde k názoru, že vnitrostátní kvalifikace aktu jej zařazuje do oblasti trestního práva, přijímá vnitrostátní kvalifikaci za svou. Naopak, jestliže vnitrostátní kvalifikace protiprávního aktu je správní či disciplinární, Soud zjišťuje, zda je tato kvalifikace příhodná i z hlediska Úmluvy. Soud posuzuje též charakter protiprávního aktu a přísnost sankce, která může být uložena (*represivní charakter sankce, zbavení svobody, délka zbavení svobody nebo výška peněžitého trestu, způsob výkonu trestu*).

²²⁷ Repík, B. Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo, 1. vydání, Orac, Praha 2002, s. 176.

²²⁸ Podle § 125 odst. 1 tr. řádu „pokud rozsudek obsahuje odůvodnění, soud v něm stručně vylouží, které skutečnosti vzal za prokázané a o které důkazy svá skutková zjištění opřel a jakými úvahami se řídil při hodnocení provedených důkazů, zejména pokud si vzájemně odporují. Z odůvodnění musí být patrné, jak se soud vypořádal s obhajobou, proč nevyhověl návrhům na provedení dalších důkazů a jakými právními úvahami se řídil, když posuzoval prokázané skutečnosti podle příslušných ustanovení zákona v otázce viny a trestu. Jestliže byly do rozsudku pojaty další výroky, je třeba je rovněž odůvodnit.“

Ve dvou stížnostech proti Slovenské republice, Kadubec v. Slovenská republika a Lauko v. Slovenská republika, Soud stanovil, že přešůpek proti občanskému soužití podle ustanovení § 49 odst. 1 písm. d) zákona SNR č. 372/1990 Zb., o priestupkoch, za nějž byla stěžovatelům uložena pokuta 1 000 Sk a 300 Sk, lze kvalifikovat jako „trestní“ ve smyslu článku 6 odst. 1 Úmluvy, a že lze tudíž toto ustanovení použít na řízení o uložení pokuty podle tohoto zákona.

B. Soud ustanovení čl. 6 odst. 2 Úmluvy vykládá tak, že se vztahuje nejen na situace, kdy je určitá osoba formálně obviněna z trestného činu, ale vztahuje se i na situace, kdy dotčená osoba *ještě není obviněna z trestného činu* nebo *již obviněna není*.²²⁹ Garance presumpce nevinoty tedy platí nejen pro řízení před soudem, ale *a fortiori* i pro řízení před podáním obžaloby.²³⁰ Porušení presumpce nevinoty přichází v úvahu pouze do skončení trestního řízení. Po ukončení řízení (kdy otázka viny již byla vyřešena) připadá v úvahu pouze ochrana cti a dobré pověsti bývalého obviněného, kterému se neoprávněně vytýká, že spáchal trestný čin.²³¹

Podle Úmluvy presumpce nevinoty končí, je-li jeho vina prokázána zákonným způsobem. Úmluva tak odkazuje na způsob, jakým může být vina zjištěna podle vnitrostátního právního řádu.²³² Presumpce nevinoty v Listině je tak užší než v Úmluvě, neboť se vztahuje pouze na osobu, proti níž se vede trestní řízení a vina může být stanovena a presumpce nevinoty ukončena jen pravomocným odsuzujícím rozsudkem.

C. Formulace, dokud jeho vina nebyla zákonným způsobem zjištěna, představuje základní procesní záruku, ze které Soud dovozuje následující pravidla: (i) *důkazní břemeno má zásadně obžaloba*; (ii) *zásada in dubio pro reo*; (iii) *zákonné využívání faktických a právních presumpcí*; (iv) *nepřípustnost nezákonně získaných důkazů*; (v) *právo mlčet a neobviňovat sebe samého*.

Soud nesmí uznat obžalovaného vinným, aniž by předtím prokázal zákonným způsobem jeho vinu. Vinu obžalovaného nade vši pochybnost musí zásadně prokázat státní zástupce. Soud uznává, že důkazní břemeno nese státní

²²⁹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25. 8. 1993 ve věci Sekanina v. Rakousko.

²³⁰ Frowein, J., Paukert, W. Europäische Menschenrechtskonvention. EMRK-Kommentar. 2. Auflage. Strassburg, Arlington: N. P. Engel Verlag 1996, 285.

²³¹ Repík, B. Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo. Praha: Orac, 2002, s. 179.

²³² Tak ústava Republiky Malta stanoví: „Osoba obviněná z trestného činu se považuje za nevinou, dokud její vina nebyla prokázána nebo dokud vinu neuznala.“

zastupitelství a jakákoli pochybnost musí být vykládána ve prospěch obžalovaného. Z toho vyplývá, že k odsouzení obžalovaného musí státní zastupitelství předložit dostatečné důkazy. Z judikatury Soudu lze vyvodit 3 kategorie případů, kdy státní zastupitelství nenese důkazní břemeno v celém rozsahu: a) trestné činy s objektivní odpovědností, b) trestné činy, u kterých platí obrácené důkazní břemeno a c) u rozhodnutí o konfiskaci.

Obžalovaný smí být vzat do vyšetřovací vazby pouze pokud k tomu existují závažné důvody. Podmínky, za kterých je vzat do vazby, musí odpovídat domněnce nevinny. Vinu obžalovaného musí prokázat stát a jakákoli pochybnost musí být vyložena ve prospěch obžalovaného. Měl by mít možnost odepřít výpověď. Nemělo by se od něj očekávat, že bude vypovídat ve svůj neprospěch. Majetek mu může být zabaven pouze ve spravedlivém a řádném řízení.

D. Při výkladu pojmu presumpce nevinny je klíčovou otázkou vymezení subjektu, kterému je toto pravidlo adresováno. Původně byl v rozhodovací činnosti Komise princip presumpce nevinny chápán jako pravidlo pro soudce, který rozhodoval trestní kauzu. Později však Soud uznal, že i jiný nositel veřejné moci může svým prohlášením porušit presumpci nevinny. Princip presumpce nevinny musí dodržovat nejen soudci, ale i další orgány státu. Komise jasně konstatovala, že nositel veřejné moci může svým prohlášením porušit presumpci nevinny. Skutkově se jednalo o prohlášení ministra vnitra ve sdělovacích prostředcích, že Petra Krause, údajná členka teroristické organizace, se bude ze svých činů zodpovídat před trestním soudem. V tomto případě Komise porušení čl. 6 odst. 2 Úmluvy neshledala, neboť šlo o pravdivé informování veřejnosti o trestním řízení proti stěžovateli.

Presumpce nevinny je především zárukou procesní povahy. Vztahuje se k postoji soudce, který rozhoduje o vině obžalovaného a zavazuje jej přistupovat k dané trestní věci nezávisle, nestranně a rozhodovat jen na základě důkazů provedených v řízení před soudem. Soudce by se proto měl zdržet před rozhodnutím veškerých projevů, které by mohly jeho nestrannost zpochybnit (*zejména komentáře v tisku*). Význam presumpce nevinny je však širší. Zaručuje každému, aby nebyl považován orgány státu za vinného dříve, než byla jeho vina pravomocně zjištěna v řízení před soudem. To však neznamená, že orgány státu nemohou informovat veřejnost o probíhajícím trestním řízení. Není porušením čl. 6 odst. 2 Úmluvy, jestliže se informuje o podezření ze spáchání trestného činu, o zatčení, vzetí do vazby apod. Nepřípustné je formální prohlášení, že určitá osoba je vinna.

Tak v případě **Bernard proti Francii**²³³ obviněný brojil proti znalci, který v psychiatrickém posudku mimo jiné uvedl: „*Pan Bernard je gangster (...) Soubor jeho předchozích zločinů lze kvalifikovat jako projevy banditismu. (...) je extrémně a permanentně nebezpečný vzhledem ke své chladnokrevnosti a kriminálnímu odhodlání (...)*“. Obviněný se obrátil na Evropský soud pro lidská práva, kde namítal, že věty pronesené znalcem byly v rozporu s principem presumpce nevinoty. Soud uvedl, že znalec musel zcela logicky vyjít z pracovní hypotézy, že obviněný je pachatelem inkriminovaných trestných činů. Spis ukazuje, že odsouzení stěžovatele bylo založeno na souboru obvinění a důkazů shromážděných v průběhu vyšetřování a diskutovaných v průběhu hlavního líčení. Za těchto okolností Soud nemůže sporná vyjádření, která byla jen jedním z mnoha z elementů předložených porotě k posouzení, pokládat za odporující zásadám spravedlivého procesu a presumpce nevinoty. Čl. 6 odst. 1 a 2 Úmluvy porušen nebyl.

Princip presumpce nevinoty je především procedurální zárukou v trestním řízení, ale jeho rozsah je širší v tom smyslu, že zavazuje nejen trestní soudy zabývající se trestnými činy, ale také všechny ostatní instituce státní správy. Presumpce nevinoty tak může být porušena nejen soudcem či soudem, ale i jinými orgány veřejné správy. Stát však zásadně neodpovídá za výroky soukromých osob (poškozeného, svědků), ledaže by soud nereagoval na zřejmé excesy.²³⁴

Zásadu, že presumpce nevinoty zavazuje nejen *soudce*, který rozhoduje v dané trestní kauze, ale zásadně všechny další *orgány státu*, Soud formuloval ve věci **Allenet de Ribemont proti Francii**. Soud se zde poprvé zabýval výroky jiných osob, než soudců. Jednalo se o prohlášení policejních činitelů: zadržená osoba byla označena za vinnou vysokými představiteli policie v průběhu tiskové konference pořádané ministrem vnitra. Dne 24. 12. 1976 byl spáchán atentát na Jeana de Broglie, bývalého ministra a poslance. Dne 29. 12. 1976 byl pan Allenet de Ribemont zatčen a obviněn z účasti na vraždě. Ministr vnitra Poniatowski téhož dne uspořádal tiskovou konferenci, které se zúčastnil ještě policejní prezident a velitel trestní brigády. Na této tiskové konferenci ho ministr vnitra veřejně obvinil z účasti na atentátu. Trestní stíhání proti stěžovateli bylo následně zastaveno.

Vláda tvrdila, že k porušení presumpce nevinoty může dojít pouze ze strany soudního orgánu, který rozhoduje o vině a trestu a toto porušení se může

²³³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 24. 4. 1998 ve věci Bernard proti Francii.

²³⁴ Zpráva Komise ze dne 30. 3. 1963 ve věci Rakousko v. Itálie

projevit až na konci řízení v případě odsouzení, jestliže z odůvodnění rozsudku vyplývá, že soudce pokládal obžalovaného a priori za vinného. Soud tuto argumentaci nepřijal a uvedl, že 1. *porušení presumpce nevinny se mohou dopustit i jiné orgány státu než jen soud či soudce; 2. může k němu dojít i v předsoudním stadiu trestního řízení.*

Soud zde aplikoval pravidlo, že Úmluvu je nutné interpretovat tak, aby zaručovala praktická a účinná, a nikoliv pouze teoretická a iluzorní práva.²³⁵ Princip presumpce nevinny je především procedurální zárukou v trestním řízení, ale jeho rozsah je širší v tom smyslu, že zavazuje nejen trestní soudy zabývající se trestnými činy, ale také všechny ostatní instituce státní správy. Presumpce nevinny tak může být porušena nejen soudcem či soudem, ale i jinými orgány státní správy. Podobná prohlášení státních orgánů o vině podezřelého či obviněného mohou mít nepříznivý účinek na další průběh trestního procesu a je proto nutno dosah čl. 6 odst. 2 Úmluvy rozšířit i na předsoudní stadium řízení a prohlášení jiných úředních osob než jen soudců. Soud zde rozšířil hranice aplikovatelnosti Úmluv *ratione temporis* i na jiná stadia trestního řízení než jen řízení před nalézacím soudem a *ratione personae* rozšířil okruh subjektů, kteří jsou povinni respektovat princip presumpce nevinny i na jiné státní orgány.

Soud uvedl, že svoboda projevu, zaručená článkem 10 Úmluvy, zahrnuje svobodu informace sdělovat i přijímat. Čl. 6 odst. 2 Úmluvy tedy nemůže státním orgánům bránit v informování veřejnosti o probíhajícím trestním řízení, avšak vyžaduje od nich, aby tak činily s veškerou *diskrétností a zdrženlivostí*, k nimž nutí respektování zásady presumpce nevinny.

V daném případě však vysocí představitelé francouzské policie označili stěžovatele bez jakékoli stopy pochybností a zdrženlivosti za jednoho z iniciátorů vraždy. Šlo o jasné prohlášení o vině obviněného (*clearly a declaration of the applicant's guilt*), které na jedné straně vzbuzovalo u veřejnosti přesvědčení o vině stěžovatele a na druhé straně předjímalo posouzení jednání obviněného příslušnými soudci. Soud tak konstatoval (8 hlasy proti 1), že bylo porušeno právo stěžovatele na presumpci nevinny zaručené čl. 6 odst. 2 Úmluvy.

Presumpce nevinny bude porušena tehdy, pokud soudní rozhodnutí nebo jiné stanovisko veřejného orgánu vyjadřuje názor, že určitá osoba je vinna,

²³⁵ „The Convention must be interpreted in such a way as to guarantee rights which are practical and effective as opposed to theoretical and illusory.“

aniž byla vina této osoby prokázána zákonným způsobem.²³⁶ K porušení presumpce nevinoty postačí takové vyjádření, z něhož lze dovodit, že soud nebo jiný veřejný orgán pokládá danou osobu za vinnou. Sporná vyjádření je přitom třeba posuzovat v kontextu okolností případu a zejména na význam rozhodnutí, v němž se sporná vyjádření nacházejí.²³⁷

V případě **Adolf proti Rakousku** Soud uvedl, že porušením presumpce nevinoty bude mj. též jakýkoliv závěr soudu v odůvodnění jeho rozhodnutí, podle něhož určitá osoba spáchala trestný čin, byť takový čin podle soudu nezasluhuje potrestání, pokud takovýto závěr nebude podložen zákonným procesem shledání viny. Na druhou stranu ani takováto situace nezakládá porušení presumpce nevinoty, pokud byl závěr soudu o vině dané osoby jasně popřen rozhodnutím soudu vyššího jako pouhá úvaha soudu nižšího.²³⁸

Presumpce nevinoty je tak porušena v případě, že soudní rozhodnutí, týkající se obviněného, reflektuje pocit, že je vinen, aniž by byla vina zákonným způsobem zjištěna a aniž by bylo dáno obviněnému právo účastnit se obhajoby. Pro porušení čl. 6 odst. 2 Evropské úmluvy není rozhodné, zda bylo o obviněném nějakým způsobem formálně rozhodnuto; plně postačí, že rozhodnutí naznačuje vinu obviněného. V uvedeném případě šlo skutkově o to, že došlo k promlčení trestního stíhání, ovšem švýcarský soud přesto rozhodl o povinnosti obviněného uhradit vyšetřovací a procesní výlohy, neboť bez promlčení by trestní řízení „velmi pravděpodobně“ vedlo k odsouzení pana Minelliho.²³⁹

²³⁶ Rovněž Ústavní soud konstatoval, že také odůvodněním soudního rozhodnutí lze zasáhnout do osobnostních práv jak přímo účastníka řízení, tak eventuálně třetí osoby, stejně jako je myslitelné porušení zásady presumpce nevinoty. Takováto porušení, vytýkaná ve vztahu k odůvodnění soudního rozhodnutí, je však nutno zvažovat s ohledem na funkci tohoto odůvodnění, zejména s ohledem na to, aby bylo soudu umožněno vykonávat jeho funkci, a tedy přesvědčivě, jasně a podrobně vysvětlit, jaký skutkový stav byl v daném případě shledán a jaké je jeho právní posouzení. Z tohoto důvodu lze, ve vztahu k odůvodnění soudního rozhodnutí, uvažovat o případném neoprávněném zásahu do osobnostních práv jen zcela výjimečně, což platí zejména v těch případech, kdy jde o soudní rozhodnutí adresovaná třetím osobám. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 15. 11. 2006, sp. zn. I. ÚS 310/05.

²³⁷ Rozsudek *Daktaras proti Litvě* ze dne 10. října 2000 (stížnost č. 42095/98), rozhodnutí o přijatelnosti stížnosti Martina Babjaka a dalších proti Slovenské republice, ze dne 30. března 2004 (stížnost č. 73693/01).

²³⁸ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 26. 3. 1982 ve věci *Adolf proti Rakousku*.

²³⁹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25. 3. 1983 ve věci *Minelli proti Švýcarsku*.

Přitom je třeba odlišovat případy, kdy dojde k zastavení řízení pro procesní překážky bez meritorního projednání věci (promlčení, amnestie), a případy, kdy byl obžalovaný po provedeném hlavním líčení obžaloby zproštěn.

V roce 1987 pak Soud řešil otázku, zda je porušením čl. 6 odst. 2 Úmluvy soudní rozhodnutí, odmítající, po zastavení stíhání z důvodu promlčení, proplatit mu procesní výlohy, pokud s tímto výrokem související odůvodnění rozhodnutí naznačuje, že kdyby bylo možné v trestním stíhání obviněného pokračovat, vyústilo by velmi pravděpodobně v jeho odsouzení. Spolkový ústavní soud v usnesení, kterou stížnost odmítl, uvedl, že rozhodnutí neuhradit stíhanému jeho náklady nemůže být pokládáno za trest nebo s ním být dokonce ztotožněno. Navíc takové rozhodnutí se nijak nevyjadřuje k tomu, zda je obviněný vinen či nikoliv a obsahuje pouze trvajícím podezření o jeho vině. Soud se přiklonil k závěru, tedy že se jednalo pouze o vyslovení podezření a upozornil, že stěžovateli nebyla uložena žádná sankce, nýbrž pouze nebyl odškodněn za náklady, které v daném řízení měl.²⁴⁰

Pokud je obviněný pravomocně zproštěn viny, nelze o jeho nevině nadále v soudním rozhodnutí vznášet jakékoliv pochybnosti. I když byl obviněný zproštěn pro nedostatek důkazů, je v rozporu s čl. 6 odst. 2 Úmluvy, pokud soud při rozhodování o žádosti obviněného o odškodnění za vazbu konstatuje, že podezření, že obviněný trestné činy spáchal, rozptýleno nebylo a nadále trvá.²⁴¹

V případě **Melich a Beck proti České republice** Evropský soud pro lidská práva vyzdvihl důležitost toho, *aby řízení nejen spravedlivé bylo, ale aby se též navenek jako spravedlivé jevílo.*²⁴² Stěžovatelé namítali s odvoláním na článek 6 odst. 1, 2 a 3 písm. d) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod porušení svého práva na spravedlivý proces, když zejména tvrdili, že v trestním řízení proti nim vedeném měly vnitrostátní soudy provádět a hodnotit důkazy svévolně a současně měly vycházet při projednávání a rozhodování věci z předem pojatého názoru o jejich vině.

²⁴⁰ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25. 8. 1987 ve věci Lutz proti Německu.

²⁴¹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25. 8. 1993 ve věci Sekanina v. Rakousko (rozhodnutí, jímž bylo obžalovanému po pravomocném zproštění viny odmítnuto odškodnění za vazbu).

²⁴² Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 24. 7. 2008 ve věci Lubor Melich a Martin Beck proti České republice.

V lednu 1999 došlo mezi stěžovateli a třemi policisty k incidentu, který následně popisovali stěžovatelé a policisté odlišně. Stěžovatelé byli obviněni ze spáchání trestného činu útoku na veřejného činitele a v září 1999 byli shledáni soudem vinnými ze spáchání tohoto trestného činu a byl jim uložen podmíněný trest odnětí svobody. Ústavní soud v říjnu 2001 našel v postupu orgánů činných v trestním řízení řadu procesních pochybení a odsuzující rozsudek zrušil. V červnu 2002 byli stěžovatelé znovu shledáni vinnými a odsouzeni k podmíněnému trestu odnětí svobody. Druhé ústavní stížnosti stěžovatelů již Ústavní soud nevyhověl a v červnu 2004 ji odmítl jako zjevně neopodstatněnou.

Soud úvodem konstatoval, že jeho úkolem není vyjadřovat se k vině stěžovatelů či k tomu, zda vnitrostátní orgány správně zjistily skutkový stav a aplikovaly vnitrostátní právo. Jeho přezkum se proto zaměřil na tvrzení stěžovatelů, že jim orgány činné v trestním řízení nezajistily spravedlivý proces.

V této souvislosti Soud vnitrostátním orgánům vytkl, že ačkoli Ústavní soud zjistil ve svém rozhodnutí z října 2001 některá procesní pochybení, zahrnující mimo jiné nezajištění svědků na místě incidentu policií, nebyl z tohoto zjištění vyvozen žádný důsledek, stejně jako z názoru Ústavního soudu, podle kterého nedostatek důkazů či mezery ve skutkových zjištěních nemohou jít k tíži stěžovatelů. Ústavnímu soudu poté vytkl, že v odpovědi na zásadní námitku stěžovatelů týkající se závěru soudů o nevěrohodnosti svědků obhajoby v rozhodnutí z června 2004 pouze konstatoval, že soudy svůj závěr dostatečně odůvodnily. Evropský soud přitom poukázal na skutečnost, že ve svém předchozím rozhodnutí Ústavní soud kritizoval nedostatečné zdůvodnění závěru obecných soudů o nevěrohodnosti svědků navržených obhajobou, které ale soudy v následném řízení žádným relevantním způsobem nedoplňovaly.

Soud dále uvedl, že obecné soudy dostatečně nevysvětlily, proč jednoho ze svědků vyslechly bez přítomnosti stěžovatelů. Názor odvolacího soudu, že tento svědek nebyl povinen odůvodnit svoji žádost o výslech v nepřítomnosti obžalovaných, a mlčení soudů, pokud jde o argument stěžovatelů, že svědka nijak nezastrašovali, považoval Evropský soud za neslučitelné s požadavky spravedlnosti a transparentnosti řízení. Takovýto postup může dle jeho názoru přispívat k dojmu, že soudci měli předem vytvořený názor na vinu stěžovatelů. *V této souvislosti Soud vyzdvihl důležitost toho, aby řízení bylo nejen spravedlivé, ale aby se též navenek spravedlivým jevílo.*

Dalším případem, který bych chtěl zmínit, je rozsudek Soudu ve věci **Tourancheau a July proti Francii**. Podkladem pro rozhodnutí byl tento skutkový stav. Dne 28. 10. 1996 byl v deníku „Liberation“ uveřejněn článek s názvem „Láska adolescentů zasažena ranou nožem“ a popisovala okolnosti vraždy mladé dívky, která byla zavražděná bodnutím nožem v roce 1996. V čase publikace předmětného článku právě probíhalo vyšetřování tohoto trestného činu. Obvinění byli dva mladí lidé – dívka A. a její druh B. Dívka byla vzata do vazby, zatímco její druh byl ponechaný na svobodě. V článku bylo uvedeno, že A. se před vyšetřujícím soudcem k činu doznala, následně však toto své doznání odvolala a obvinila z vraždy svého druha. V článku byly doslovně reprodukovány některé části vyšetřovacího spisu jako rozhodnutí o vznesení obvinění, lékařské zprávy a rozhodnutí o vazbě. Rozsudkem ze dne 10. 6. 1998 byla obviněná A. odsouzena pro trestný čin vraždy k trestu odnětí svobody v trvání 8 let a obviněný B. za neposkytnutí pomoci k trestu odnětí svobody v trvání 5 let.²⁴³

Následně byl ředitel vydavatelství a autorka předmětného článku obviněni z trestného činu zveřejnění záznamů o úkonech trestního řízení dle § 38 zákona o svobodě tisku. Za tento trestný čin pak byli odsouzeni každý k peněžitému trestu ve výši 10 tis. FRF. Soud v odůvodnění uvedl, že zveřejněné dokumenty byly důvěrné s ohledem na probíhající vyšetřování trestného činu vraždy a jejich zveřejněním byla porušena presumpce nevinny.²⁴⁴

Novináři se následně obrátili na Evropský soud pro lidská práva, kde namítali porušení práva na svobodu projevu dle čl. 10 Úmluvy.

Soud připomněl základní roli, kterou tisk v demokratické společnosti plní. Ačkoli nesmí překročit určité hranice, zejména pokud jde o pověst a práva druhých a nutnost zabránit zveřejňování tajných informací, jeho povinností je sdělovat informace a myšlenky o všech záležitostech veřejného zájmu včetně těch týkajících se výkonu spravedlnosti. Veřejnost má rovněž právo takové informace a myšlenky dostávat. Kdyby tomu tak nebylo, nemohl by tisk plnit svou úlohu „hlídacího psa demokracie“.

²⁴³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 24. 12. 2005 ve věci Tourancheau a July proti Francii.

²⁴⁴ Podle čl. 11 trestního řádu je probíhající vyšetřování neveřejné. Podle čl. 38 zákona o svobodě tisku je zakázáno zveřejnit záznam o vznesení obvinění a další úřední listiny o úkonech trestního řízení předtím, než budou přečteny při hlavním líčení. Jedná se zejména o svědecké výpovědi, znalecké posudky apod. Zakázána je doslovná nebo i jen částečná reprodukce předmětných dokumentů.

Ochrana práv novinářů šířit informace o otázkách obecného zájmu vyžaduje, aby jednali v dobré víře a na přesném skutkovém základě a poskytli „spolehlivé a přesné“ informace v souladu s novinářskou etikou. Čl. 10 odst. 2 Úmluvy s sebou nese také „povinnosti a odpovědnosti“, které se rovněž aplikují na média. Rovněž významná pro konkurující si zájmy, kterými se Soud musí zabývat, je skutečnost, že podle čl. 6 odst. 2 Úmluvy se každý, kdo je obviněn z trestného činu, považuje za nevinného, dokud jeho vina nebyla prokázána zákonným způsobem. Soud uvedl, že napadený rozsudek sledoval ochranu práva obviněných A. a B. na spravedlivý proces a respektování presumpce nevinny. Cílem sporného zásahu bylo garantovat osobám, které ještě nebyly odsouzené a tedy se považovaly za nevinné, jejich právo na řádný proces. Jedná se tedy o legitimní cíl ve smyslu čl. 10 odst. 2 Úmluvy.

Soud uvedl, že novináři, kteří se rozhodnou komentovat probíhající trestní řízení, musí respektovat presumpci nevinny, neboť takové komentáře mohou být – vědomě i nevědomě – způsobily negativně ovlivnit šance určité osoby na fair proces nebo ohrozit důvěru veřejnosti v roli soudů při nalézání práva.

Soud uvedl, že v době publikace předmětného článku probíhalo vyšetřování trestného činu vraždy a nebylo tak možno rozhodnout o vině nebo nevině obviněných A. a B., kteří se navzájem obviňovali z vraždy. Předmětný článek měl podpořit verzi obviněného B., který novinářce poskytl interview. Rovněž uveřejnění fotografie B. spolu s titulkem, že je vyšetřován na svobodě, zatímco A. zůstává ve vyšetřovací vazbě, zanechává v průměrném čtenáři dojem, že A. je vinná a B. nevinný. Soud uvedl, že zveřejnění předmětného článku narušilo právo obviněných na spravedlivý proces. Soud dále uvedl, že ustanovení § 38 zákona o svobodě tisku nebrání médiím, aby analyzovaly či komentovaly probíhající trestní řízení, zakazuje pouze doslovnou reprodukci úředních písemností o trestním řízení. Takové dočasné omezení svobody tisku má všeobecný charakter a představuje absolutní překážku pro tisk, aby mohl informovat veřejnost.

Soud uvedl, že zásadně náleží vnitrostátním orgánům, aby posoudily pravděpodobnost, že si porotce přečte sporný článek a jaký vliv to může mít na probíhající trestní řízení. V projednávaném případě vzhledem k vyznění článku, který podporoval verzi jednoho z obviněných na úkor druhého, nezbyvá než konstatovat, že jeho zveřejnění před tím, než byl případ projednán v hlavním líčení, mohlo ovlivnit porotce, kteří rozhodovali o vině obviněných. Důvody vnitrostátních orgánů tak byly relevantní a dostatečné ve smys-

lu čl. 10 odst. 2 Úmluvy. Soud rozhodl čtyřmi hlasy proti třem, že k porušení čl. 10 Úmluvy nedošlo.²⁴⁵

Otázku porušení presumpce nevinny se Soud zabýval i ve věci **Du Roy a Malaurie proti Francii**. V únoru 1993 byl v týdeníku *L'Événement du Jeudi* zveřejněn článek s titulem „*Sonacotra: Le vice si dáva dům do pořádku*“. V článku bylo uvedeno, že vedení společnosti Sonacotra (národní společnosti pro výstavbu ubytování dělníků) obvinilo předchozí vedení v čele s bývalým ředitelem Michelem Gagneux z vytunelování společnosti a podalo na ně žalobu obviňující je ze zneužití majetku společnosti. V článku bylo dále uvedeno, že existuje vážné riziko, že bude zjištěno, že bývalému vedení napojenému na socialistickou stranu bylo umožněno volně disponovat s prostředky imigrantů. Poškození byli proto vyzváni, aby se připojili k trestnímu řízení.²⁴⁶

Pan Gagneux podal na vydavatele týdeníku a autora předmětného článku trestní oznámení za porušení zákazu publikovat informace ohledně veřejné výzvy k připojení se k trestnímu řízení dle čl. 2 zákona z 2. 7. 1931.²⁴⁷ Pařížský trestní soud shledal novináře vinnými a uložil jim pokutu 3 000 FRF každému. Soud poukázal na to, že zákaz uvedený v čl. 2 zákona z 2. 7. 1931 je obecný a absolutně platný; informace se týkala podané žaloby a vybízela k připojení se k procesu. Soud dále uvedl, že smyslem zákazu je chránit presumpci nevinny a zabránit externím vlivům na věci justice. Zásah v této věci byl nutný k zajištění nezávislosti a spravedlnosti procesu a současně k zajištění presumpce nevinny. Zákon z roku 1931 pouze reflektuje potřebu respektovat presumpci nevinny, a to zejména v případech trestních žalob podaných spolu s výzvou veřejnosti.

Stěžovatelé se následně obrátili na Evropský soud pro lidská práva, kde namítali porušení čl. 10 Úmluvy. Soud konstatoval porušení Úmluvy a uvedl, že žurnalisté píšící o trestních řízeních, která právě probíhají, musí přijatelně

²⁴⁵ Z nesouhlasného stanoviska soudců Costy, Tulkense a Lorenzena: „Sporný zásah nebyl nezbytný v demokratické společnosti. Zákaz uvedený v § 38 zákona o svobodě tisku je spíše formální než podstatný. Navíc je třeba poukázat na to, že v praxi byl tento trestný čin stíhán spíše ojediněle a náhodně, což vytvářelo právní nejistotu. Kromě toho nebylo prokázáno, že sporný článek skutečně zasáhl do práva na presumpci nevinny, když navíc obvinění nikdy zveřejnění předmětného článku nebrojili.“

²⁴⁶ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 3. 10. 2000 ve věci *Du Roy a Malaurie proti Francii*.

²⁴⁷ Čl. 2 zákona z 2. 7. 1931 stanoví: „Zveřejnění, před soudním rozhodnutím, jakékoli informace týkající se výzvy k připojení se k trestnímu řízení jako soukromý žalobce dle článku 63 trestního řádu (*Code de procédure pénale*) je zakázáno pod pokutou FRF 120,000.“

zajistit, aby nepřekračovali hranice stanovené v zájmu řádného procesu a aby respektovali právo obviněných být pokládáni za nevinné.

Soud nicméně shledal, že sporný zásah byl učiněný na základě obecného a absolutního zákazu zveřejnění jakéhokoli typu informací. Ačkoli národní soudy mají, jako v tomto případě, k takovému zákazu oprávnění, nejeví se takové ospravedlnění jako dostatečné. Tento zákaz se uplatňuje jen u trestních řízení, která jsou spojena s veřejnou výzvou poškozeným, aby se připojili k trestnímu řízení. Takový rozdíl v nakládání s právem na informace se nezdá být založen na objektivním základě, zatím zcela zabraňuje tisku informovat veřejnost o věcech, které, ač se týkají trestního řízení, v nichž je vyzýváno k veřejnému připojení se, mohou být předmětem veřejného zájmu, a tak tomu bylo i v tomto případě týkajícím se francouzských politických figur a jejich podvodného jednání jako ředitelů veřejné společnosti stavící ubytovny pro imigranty.

Soud poukázal na to, že jiné nástroje na ochranu práv obviněných (čl. 9 občanského zákona a čl. 11 trestního řádu), činí absolutní zákaz v zákoně z roku 1931 nadbytečným. Odsouzení novinářů nebylo aktem, který by rozumně korespondoval se zamýšleným účelem, pokud jde o ochranu presumpce nevinoty. Bylo proto shledáno porušení článku 10 Úmluvy.

K článku 6 Úmluvy v souvislosti s *mediální kampaní* vedenou proti obviněnému se Soud vyjádřil v případě **Craxi proti Itálii**.²⁴⁸ Podkladem pro rozhodnutí byl následující skutkový stav. Stěžovatel byl italský politik Benedetto Craxi, který byl obžalován z 26 skutků, zejména z korupce, zpronevěry, nedovoleného přechovávání, zneužití pravomoci a z porušení legislativy týkající se financování politických stran.²⁴⁹ Zahájení trestního stíhání proti stěžovateli se nadále těšilo velké pozornosti médií. Dne 29. 7. 1994 byl stěžovatel ve věci Banco Ambrosiano odsouzen k osmi letům a šesti měsícům vězení za podvodný bankrot; dne 6. 12. 1994 ve věci Eni-sai byl stěžovatel za korupci odsouzen k pěti letům a šesti měsícům odnětí svobody; dne 27. 10. 1995 byl stěžovatel ve věci Enimont odsouzen ke čtyřem letům odnětí svobody za

²⁴⁸ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 5. 12. 2012 ve věci Craxi proti Itálii.

²⁴⁹ Benedetto „Bettino“ Craxi byl italský sociálnědemokratický politik. Byl prvním socialistickým premiérem v historii italské republiky. Byl představitelem Italské socialistické strany, v jejímž čele stál v letech 1976–1993. V 90. letech ho smetly korupční skandály (aféra Tangentopoli a akce Mani pulite – Čisté ruce), tak jako celou jeho politickou generaci. Před soudy uprchl roku 1994 do Tuniska, pod ochranu Bin Alího. Do Itálie, kde byl mezitím odsouzen k 27 letům vězení, se nikdy nevrátil a zemřel v Tunisku roku 2000.

falšování účetních dokladů, za porušování legislativy týkající se financování politických stran a za bezdůvodné obohacení. Dne 16. 4. 1996 byl ve věci *Metropolitana Milanese* vynesena rozsudek, kterým byl stěžovatel za korupci odsouzen k osmi letům a třem měsícům vězení a k peněžité pokutě.

Stěžovatel se následně obrátil na Evropský soud pro lidská práva se stížností, v níž mimo jiné tvrdil, že trestní řízení probíhalo v nepřátelské atmosféře, za kterou byly odpovědny soudní orgány a média. Sdělovací prostředky prý došly k závěru o jeho vině dříve, než o ní rozhodli soudci. Jejich kampaň pak ovlivnila jak veřejné mínění, tak soudce pověřené jednotlivými kauzami. Stěžovatel rovněž tvrdil, že státní zastupitelství soustavně poskytovalo médiím tajné informace související s vyšetřováním, takže tisk mohl informaci o zahájení trestního stíhání zveřejnit dříve, než se o ní stěžovatel oficiálně dozvěděl.

Soud stížnosti nevyhověl a konstatoval, že čl. 6 Úmluvy nebyl v důsledku mediální kampaně zaměřené proti stěžovateli porušen. Soud připomněl svou judikaturu, podle níž může být rozsáhlá mediální kampaň v některých případech na škodu spravedlivosti řízení, a to tím, že ovlivní veřejné mínění, a tedy i soudce, kteří mají rozhodnout o vině obžalovaného. Na druhé straně je však zřejmé, že soudy nemohou fungovat ve vzduchoprázdnu; přestože je pouze na nich, aby rozhodly o vině či nevině, neznamená to, že otázky, kterými se zabývají, nemohou být předtím či zároveň předmětem diskusí v odborných časopisech, v širším tisku či na veřejnosti.

Pokud nepřekročí hranici stanovenou pro dobrý výkon spravedlnosti, přispívají zprávy a komentáře ze soudních jednání k obeznámení se s nimi, a jsou tedy v souladu s požadavkem veřejnosti řízení zakotveným v článku 6 odst. 1 Úmluvy. K úkolu sdělovacích prostředků, který spočívá v poskytování takových informací, se tak přidává právo veřejnosti obdržet tyto informace. To platí tím spíše, týká-li se řízení známé osobnosti, např. bývalého předsedy vlády, jako v tomto případě. Tyto osobnosti se nevyhnutelně a vědomě vystavují pozorné kontrole ze strany novinářů i občanů. Hranice přijatelnosti takového komentáře jsou tedy širší ve vztahu k osobě politicky činné než ve vztahu k obyčejnému občanovi.

Stejně jako každý mají však i známé osobnosti právo na spravedlivý proces ve smyslu článku 6 odst. 1 Úmluvy, které zahrnuje právo být slyšen nestranným soudem. V demokratické společnosti zaujímá toto právo tak významné místo, že restriktivní výklad článku 6 by neodpovídal účelu a předmětu tohoto ustanovení. Novináři musejí mít toto na paměti při psaní článků o probí-

hajících trestních řízeních, protože hranice přijatelného komentáře nemusejí zahrnovat prohlášení, která by mohla úmyslně či neúmyslně ohrozit šance obžalovaného na spravedlivý proces nebo důvěru veřejnosti v úlohu svěřenou soudům při výkonu trestní justice.

Soud zdůraznil, že v daném případě vyplýval zájem italských médií o kauzu Eni-sai a její význam v očích veřejnosti z toho, že stěžovatel zaujímal význačné postavení, z politického kontextu inkriminovaných událostí a z povahy a závažnosti těchto událostí. Podle Soudu je v demokratické společnosti nezbytné, aby tisk přísně hodnotil citlivé kauzy, které se tak jako v tomto případě týkají morálního charakteru vysokých představitelů a vztahů mezi světem politiky a obchodu. Dle Soudu je třeba vyzdvihnout skutečnost, že soudy pověřené touto záležitostí byly složeny pouze z profesionálních soudců. Na rozdíl od porotců mají soudci zkušenost a vzdělání, které jim umožňují dát stranou vše, co s řízením nesouvisí. Ze spisu nevyplývá, že by byli soudci při výkladu národního práva či při hodnocení argumentů stran a důkazů ovlivněni informacemi z tisku.

6.3. Zveřejnění částí spisu neskončené trestní kauzy v médiích

Předčasným zveřejněním textu obžaloby novinářem před jejím oficiálním přednesením u soudu se Evropský soud pro lidská práva zabýval v rozhodnutí **Campos Daâmaso proti Portugalsku**.²⁵⁰ Podkladem pro rozhodnutí byl následující skutkový stav. Stěžovatel, novinář pracující v celostátním deníku *Publico*, zveřejnil článek s titulkem „*N. D. obviněn z podvodu a daňových úniků*“, ve kterém dopodrobna popisoval obvinění proti místopředsedovi poslaneckého klubu vládnoucí Sociálně demokratické strany (PSD). Titulek odkazoval na článek, v němž stěžovatel napsal, že státní zastupitelství při soudu v Esposende již podalo obžalobu proti N. D. z rozsáhlých daňových úniků. Po otištění článku N. D. rezignoval na všechny funkce, které v PSD vykonával.

Následně bylo proti stěžovateli zahájeno trestní stíhání pro porušení tajnosti vyšetřování (*segredo de justiça*)²⁵¹. Rozsudkem z 25. 5. 2004 pak soud uznal stěžovatele vinným z tohoto trestného činu a odsoudil jej k peněžitému

²⁵⁰ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 24. 4. 2008 ve věci *Campos Daâmaso proti Portugalsku*.

²⁵¹ Podle čl. 86 portugalského trestního řádu se vyšetřovací spis stává veřejným teprve rozhodnutím vyšetřujícího soudce nebo, není-li vedeno vyšetřování, okamžikem, od něž nelze vyšetřování požadovat (*segredo de justiça*). Tomuto omezení podléhají všichni účastníci